

MÚLTIDÉZŐ

A Múltidéző előző számában már utaltunk az Ebergényi család képgyűjteményére, ezúttal annak egy darabja után nyomozunk, amivel ugyan már a foglalkoztunk 2012/8-as számban, így a mostani írásnak „Egy eltűnt kép nyomában” címet is adhatnánk.

A nagyméretű olajfestményről egyszerre sokat tudunk, és keveset. A Végh Gyula által szervezett első Vasvármegyei Műtörténeti Kiállításon 1912-ben azért nem szerepelhetett, mivel az akkor egyetlen élő Ebergényi sarj, Ebergényi Margit (1899-1972) kiskorú volt, dr. Békássy István főispán gyámsága alatt Bécsben a Sacré Couer apácák nevelték, ahol nagykorúságáig rendszeresen az I. Ferenc József Alapból árvasegélyben részesült. (Egy éves volt, amikor apja, nyolc, amikor anyja meghalt.) A szécsenyi új-Ebergényi kastélyt és az uradalmat báró Bornemissza Gábor, majd Fuchs Dezső, Rosenberg Mátyás és Vermes Márton bérelték, az ó-kastély ebben az időben lakatlan volt, a földszinten két szobát Szvoboda János uradalmi kertész használt. Ebergényi Margit 20 évesen férjhez ment Belegi Lajoshoz, akivel ezután beköltöztek az ó-kastélyba, ahol a képgyűjteményt őrizték.

1-2. kép - A Jézus és a házasságtörő asszony kép a szécsenyi templomban a múlt század utolsó harmadában

1925-ben Szabó Lőrinc szécsenyi esperesplébános panasszal élt, hogy Ebergényi Margit és Belegi Lajos elhanyagolják a kegyúri kötelességeiket, a faszindelyek elkorhadtak a templomon, ezért a mennyezeti freskók a beázások következtében súlyosan megrongálódtak. Szabó Lőrinc a következő év Pünkösdhétfőjén mise közben rosszul lett, a szombathelyi Emberbaráti Kórházba szállították, de életét már nem tudták megmenteni. Így a templomfelújítási munkák utódjára, Kis József maradt. Ebergényi Margit ekkor ajánlotta fel a kastély festménygyűjteményéből a „Jézus és a házasságtörő asszony” képet. Azonban Kis Józsefnek nem kellett azt áruba bocsátania, mert okosan szervezte meg a munkálatokat, így a festmény fél évszázadig méltó helyére került, ugyanis magát a jelenetet a festők legtöbbször egy templomtérbe helyezték.

4-6. kép - Id. Lucas Cranach

7. kép - Hans Krammer; 8. kép - Jobst Harrich; 9. kép - Pieter Bruegel

A téma szinte egyidőben jelenik meg Itáliában, Németalföldön és német földön, a reneszánsz elvilágiasodásával egyidőben, amikor a keresztény házasság kötelékei is először kezdtek meglazulni. A házasságtörés az asszonyok számára még sokáig elfogadhatatlan volt, ám az antik mintakövetés és a hedonizmus a férfiak számára megengedőbbé vált, ezért lett népszerű képtémává az újszövetségi jelenet. Egyes művészeknek kifejezetten kedves témája volt, így pl. id. Lucas Cranach több változatát is megfestette, de egy évszázaddal később a nápolyi iskolához tartozó festőknél is ezt látjuk.

10. kép - Georg Vicher; 11. kép - Giorgione; 12. kép - Pama Vecchio

Egyszerre jelenik meg a nagytotál és a főszereplőkre ránközelítő kompozíciós megoldás. A reneszánsz dramaturgia már mesterien kezeli a képi elbeszélést, szinte színpadi beállításokat, színpadképeket látunk. Bánatosan előre hajtja fejét a felső testén féig fedetlen házasságtörő asszony, kezét egymásba, vagy imára kulcsolja, néha kezei meg is vannak kötözve, körülötte poroszlók, egyházi elöljárók. Jézus rátekin, vagy velünk szembe néz, mintha mondaná „az vesse rá az első követ, aki bűn nélkül való” (Jn. 8.8).

13. kép - Joseph Andrea; 14. kép - Tiziano; 15. kép - Jan Sanders van Hemessen

A nyugati művészet legnagyobbjai (Cranach, Bruegel, Giorgione, Rubens, Van Dyck, Rembrandt, Tiziano, Tintoretto, Veronese, Tiepolo) örökítik meg a jelenetet és emelik klasszikussá, örökérvényűvé képileg is, de az utánuk következő második vonalbeli mesterek (Bolonyai és a Nápolyi iskola festői) is remekműveket alkotnak a témából.

A vasszécsenyi kép egyértelműen XVII. századi olasz munka. Guercinóhoz, Mattia Pretihez, illetve Luca Giordanohoz, illetve műhelyeikhez áll a legközelebb, azonban, mivel jobb minőségű fénykép nem maradt fenn róla, így pontosabb meghatározásra nem bocsátkozhatunk.

16. kép – Lorenzo Lotto; 17. kép – Tintoretto; 18. kép – Veronese

A fényképeken az is látható, hogy nagyobb méretű festményről van szó, kb. 2x3 méteres vászonkép, a figurák több mint kétszeres életnagyságúak, tehát reprezentatív térbe szánta a készítőjük. Azonban mindhárom előbb említett művész drámaiban, kontrasztosabban fogalmaz, ugyanakkor a szűkszavúság, a kompozíció tömörsége mindhármukra jellemző.

19. kép – Veronese; 20. kép – Rubens; 21. kép – Rembrandt

Miután az Ebergényi levéltár ismeretlen módon a II. Világháború után, vagy a Rákosi korszakban dr. Smidt Lajos gyűjteményébe kerültkerült (Smidt Lajos, és Ebergényi Margit negyedik férje, Ronkay Károly Érsekújvárott iskolatársak voltak), sokáig nem volt kutatható, sajnos az iratokat közben gombabetegség támadta meg, így ma sem kutathatók a Smidt Múzeumban.

22. kép – Van Dyck; 21-22. kép – Rocco Marconi

Lehetséges azonban, hogy itt létezik egy lista az Ebergényi család képgyűjteményéről. Annyit azonban tudhatunk, hogy az Ebergényi család szécsényi ágának megalapozója, Telekesi Ebergényi István császári és királyi titkos tanácsos, Vasvármegye országgyűlési követe, II. József halála után politikai szövetségese volt az első szombathelyi püspöknek, Szily Jánosnak és utódjának gróf Herzan Ferenc bíborosnak, az Országgyűlés Egyházi és Alapítványi Bizottságának is a tagja volt.

A Herzan képtár listáján nem szerepel ilyen témájú festmény, tehát ha feltételezzük, hogy azt Ebergényi István a bíborostól kapta, vagy vette, akkor ez nem meglepő, mert a listát a bíboros halála után vették fel. Herzan Ferencnek a képgyűjteménye nagyrészt itáliai művészek munkáiból, és azok másolataiból állt.

Így a vasszécsényi festményről egyelőre nem tudhatunk meg többet, illetve annyit kell megjegyezni még róla, hogy mivel XVII. századi munka, valószínűleg többször restaurálták, esetleg átfestették, ezért is lehet a szokatlan puha hangvétel, amivel az említett három itáliai mestertől első látásra eltér.

23. kép – Angelo Corelli; 24. kép – Emilie Signol; 25. kép – Gerard van den Eeckhout

A Radnai Rezső által rendezett második Vasvármegyei Műtörténeti kiállításon 1934-ben mindenesetre már azért nem szerepelhetett, mert már a szécsényi templom hajójában függött. Így az Ebergényi családtól itt több iparművészeti tárgy mellett Lohwag Ernestinnek, Ebergényi Margitról még Bécsben készült portréja volt kiállítva.

26. kép – Antonio Molinari; 27. kép – Alessandro Turchi; 28. kép – Gaetano Gandolfi

1938-ban Raffensperger József, herceg Eszterházy Pál rédcisi uradalmának számtartója megvásárolta az ó-Ebergényi kastélyt, és az uradalom egy részét Ebergényi Margittól, így a képgyűjteményt az ó-kastélyból az új-kastélyba költöztették át. Annak tartalmáról csak a kastélyban szolgáló személyzet visszaemlékezéseiből lehet következtetni.

29. kép – Dipinti Antichi; 30. kép – Alessandro Valotari; 31. kép – Francesco Narici

A II. Világháború idején, a front közeledtével, Ebergényi Margit a festményeket és más műkincseket a parkban lévő hatalmas üvegházban rejtette el. A községhez érő harcokkor, a visszaemlékezések szerint az utolsó német katona egy löveget lőtt át a Kenéznél harcoló oroszokra, akik ágyúval visszalóttek. A becsapódás az új-kastély parkja mellett történt, nem messze az üvegháztól, aminek következtében valószínű az üvegház üvegei mind összetörték. Amikor a távozó németek felrobbantották a Gyöngyös patak feletti vasúti hidat, akkor a légnyomástól a szécsényi templom összes ablaka betört. A németek a Festetics sörházat is aláaknázták, de annak felrobbantására már nem maradt idejük. (Ebbe az épületbe Ebergényi Margit néhány idős Sacré Coure apácát hívott meg, ezért maradt fenn a nép emlékezetében a „kolostor” kifejezés a magtárról, sörházzal. A gyóntatószékük még a II. Világháború után sokáig megvolt az épületben. Később ezekre az apácásírokra építették rá a szécsényi ravatalozót. Az ő sírjaik és Battyáni Gábor XVIII. század végi hajdani szécsényi plébános sírja ekkor lett megsemmisítve.)

31. kép – Giobanni Antonio Galli; 32. kép – Giovanni Battista Beinaschi; 33. kép – Ismeretlen itáliai művész

Visszatérve az üvegházba elrejtett képgyűjteményre, ez az utolsó adatunk arról. Az oroszok bejövetelével a faluban elszabadult a pokol, megszűnt a magántulajdon szentsége. Az is lehetséges, hogy ott akkor semmisült meg (vagy csak részben) az Ebergényiek képgyűjteménye. Annyi azonban bizonyos, hogy Ebergényi Margit, amikor el kellett hagynia a falut és egykori birtokait, Ebergényi Benedek kisméretű portróját a szécsényi templom sekrestyéjébe vitte, ami azóta is ott található, a Múltidéző szerkesztője még önkormányzati képviselő korában tiszteletdíjából azt restauráltatta, így az ma régi szépségében ott látható.

33. kép – Guercini; 34-35. kép – Luca Giordano

Pár évvel ezelőtt egy szombathelyi régiségkereskedőhöz vittek be két XVIII-XIX. századi pasztellportrét, amik állítólag a vasszécsényi Ebergényi kastélyokból származtak. Az Ebergényi család címerét kisajátító helyi önkormányzat nem tartotta érdemesnek a két portré megvásárlását, megőrzését, így azt a Múltidéző szerkesztője tette meg saját költségén. (A Falunapok Ebergényi napokká való átnevezési javaslatát is elvetették, azóta Zalaegerszeg ezt megvalósította, ahol szintén Ebergényi birtokok voltak.)

36. kép – Luca Giordano; 37-38. kép – Mattia Preti

A „Jézus és a házasságtörő asszony” festmény szimbolikusan is az Ebergényi családhoz köthető, mivel a család történelmi nimbuszát Ebergényi Júlia törvénytelen viszonya a házasságtörő gróf Chorinsky Gusztávhoz tépázta meg. Ez a baljós csillagzat azután beárnyékolta a család későbbi történetét. Ebergényi István, a család utolsó férfi tagja, halálos ágyán kitagadta örökségéből Ebergényi Margitot, mert fiatal feleségét Hauxhausen Ilonát (aki testvérének Ebergényi Agathának és báró Hauxthausen Frigyesnek volt a gyermeke) hűtlenséggel, házasságtöréssel vádolta. Lehet, hogy az állandósult féltékenysége is közrejátszott halálában.

39-41. kép - Mattia Preti

Mindenesetre a festmény a szécsenyi templom 1984-es felújításáig a templomhajó falát díszítette, és azóta egyszerűen nyoma veszett. Giovanni Battista Beinaschi hasonló témájú képét (32. kép) két évvel ezelőtt 78 ezer Euroért árverezték, a szécsenyi templom festményének is hasonló lenne az értéke ma.

42. kép - Mattia Preti köre; 43. kép - Paolo Finogni; 44. kép - Pietro da Cortona

45-46. kép - Pietro della Vachia; 47. kép - Valerio Castello

48. kép - Valentin de Boulogne; 49. kép - Siomon Vouet műhelye; 50. kép - Tiepolo

A pénzübeli értékénél is fontosabb azonban számunkra a mű szellemi és eszmei értéke, hisz vele együtt múltunk egy fontos része, az Ebergényi család tűnt el. Ez a festmény jelentette számunkra a megtépzott történelmi családot, akik több mint másfél évszázadig tisztességes földbirtokosai voltak a falunak és kegyurai a templomnak, plébániának.